

Матузкова О. П.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії та практики перекладу,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

КОМУНІКАЦІЯ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Знаковість, семіотичність є загальною категоріальною властивістю мови і культури як систем. Знак у якості «двостороннього ідеально-матеріального утворення» виступає як заступник явищ ментальної і предметної сфер у процесі комунікації» [3, с. 31]. Тому сполучення мови і культури неможливо без комунікації. Більше того, якщо мова впливає на наше мислення й погляди на світ і є основним інструментом, зберігачем, передавачем і т.п. культури, а культура впливає на мову й реально втілюється в ній, то саме комунікативна діяльність, на переконання багатьох учених, є тією ланкою, у якій перетинаються і взаємодіють мова і культура. Для цих дослідників очевидним є той факт, що учасники комунікації виступають як інтерпретатори культурних і мовних знаків, які використовуються в різних соціальних контекстах – суб'єкт комунікації завжди є суб'єкт мови і суб'єкт культури (М. Бахтін; В. Зінченко; В. Красних; В. Маслово; Ч. Морріс; О. Селіванова; В. Теля; А. Уфимцева та багато ін.).

Цей постулат вважаємо одним з фундаментальних для сучасної міжкультурної комунікації як наукової дисципліни і як феномена. *Homo Loquens* (людина, що говорить) уявляється як єдність *Homo Sapiens* (людина розумна, представник людського роду) і «*Homo Litteratus* (людина культурна)» [8, с. 62].

Термін «комунікація», що з'явився в науковій літературі на початку ХХ століття і практично відразу ж набув соціокультурного сенсу, зв'язаний зі специфікою обміну інформацією в соціумі. Саме тому комунікація в сучасній науковій літературі досліджується як соціокультурний феномен, автори все частіше оперують поняттям *соціокультурна комунікація* (В. Борботько; В. Борев; І. Колегаєва; В. Красних; Г. Почепцов; А. Прилуцька; Ю. Хабермас; А. Шоц та багато ін.). Вони ґрунтуються на тому, що в певному плані кожна соціальна дія може бути розглянута як комунікативна, як така, що містить і виражає певну культурну інформацію.

Різні науково-критичні інтерпретації як поняття «комунікація», так і поняття «соціокультурна комунікація» засновані на різних науково-

методологічних парадигмах, і акцентують суть з погляду різних підходів (про це докладно див. [3]).

Усі особливості комунікації, її типів і видів, заслуговують окремого розгляду. Ми обмежимося визначенням, методологічно важливим для міжкультурної комунікації, що у найбільш повному, на нашу думку, вигляді, відбиває сутність цього поняття. *Соціокультурну комунікацію* ми розглядаємо як «процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності з метою передачі або обміну інформацією за допомогою прийнятих у певній культурі знакових систем (мов), прийомів і засобів їх використання» [1, с. 959].

Серед усіх умовно виділених типів спілкування (напр., ритуальна комунікація, монологічна комунікація, діалогічна комунікація [3, с. 21-23], або моделей комунікації (напр., інформаційно-кодова, інференційна, інтеракційна, важливою для міжкультурної комунікації є саме *діалогічна комунікація*, що розуміється як взаємодія «говорючої свідомості комунікантів» [3, с. 23]. Теоретико-методологічною підставою для такого розгляду є теорія діалогу культур і принципи діалогізму М. Бахтіна, а також культурологічна концепція Ю. Лотмана.

Для того, щоб соціокультурна комунікація стала можливою, необхідно перетинання індивідуальних/колективних культурних і, отже, когнітивних просторів комунікантів. Чим більшою є зона такого перетинання, тим успішнішою є комунікація. У нормальному людському спілкуванні й, більше того, у нормальному функціонуванні мови закладено припущення про вихідну ідентичність мовця і слухача. У цих умовах нормальною стає ситуація перетинання мовного простору мовця і слухача... У ситуації неперетинання спілкування здається неможливим, повне перетинання... робить спілкування беззмисловим .

Діалогічність комунікації – це не просто «урахування присутності Іншого» [4, с. 416], а його «постійне запитання, що рятує комунікацію від манії Одного» [6, с. 110]. Підкреслимо, що діалог у цьому плані розуміється не просто як те, що адресант робить на власний розсуд, щоб представити свою точку зору, а найбільше припускає, що він (адресант, суб'єкт) постає перед Іншим як перед феноменом, відмінним від самого себе: Інший – це об'єкт, з яким ми вступаємо в діалог, тобто на який звертаємо нашу увагу й даємо можливість розкритися перед нами. Тим самим образ такого Іншого проявляється в наших діях і, відповідно, у формуванні нашого власного образу, тобто нашої самоідентичності.

Будь-яка комунікативна дія припускає інтерпретацію. У зв'язку з цим І. Клюканов вводить поняття комунікативної навігації [5], яке вважаємо одним із ключових в теорії міжкультурної комунікації. Розуміння Іншого шляхом його інтерпретації суб'єкт здійснює наближаючись до

нього й, відповідно, віддаляючись від себе; і, навпаки, віддаляючись від Іншого й наближаючись до себе. Кожний подібний рух, – це комунікативна подія, метою якої є знаходження суб'єктом найкращої дистанції між собою та Іншим на лінії, на кінцях якої вони самі перебувають. І основна проблема такої комунікативної навігації, на нашу думку, полягає в тому, щоб знайти, й, головне, не втратити при цьому себе, свою ідентичність.

Список використаних джерел:

1. Быховская И.М., Флиер А.Я. Коммуникация // Культурология. Энциклопедия. В 2-х т. Том 1. / Главный редактор и автор проекта С.Я. Левит. М.: РОССПЭН, 2007. С. 959-960.
2. Гудков Д. Теория и практика межкультурной коммуникации. М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. 288 с.
3. Зинченко В.Г. Словарь по межкультурной коммуникации: Понятие и персоналии / В.Г. Зинченко, В.Г. Зусман, З.И. Кирнозе, Г.П. Рябов. М.: Флинта: Наука, 2010. 136 с.
4. Касавин И.Т. Текст. Дискурс. Контекст. Введение в социальную эпистемологию языка. М.: «Канон +», РООИ «Реабилитация», 2008. 437 с.
5. Клюканов И.Э. Языковая навигация: природа и перспективы исследования // Теория языка и межкультурная коммуникация. Вып. 4. Курск: Курский гос. ун-т, 2005.
6. Клюканов И.Э. О диалогичности коммуникации//Вопросы психолингвистики. М.: ИЯ РАН, 2009. № 2 (10). С. 110-114.
7. Колегаева І.М. Текст і мегатекст як члени єдиної комунікативної родини // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов; редкол.: А.Д. Белова (голов. ред.) та ін. К., 2012. С. 170-178.
8. Красных В.В. Система координат лингвокультуры сквозь призму НОМО LOQUENS // Язык. Культура. Сознание. 2005. С. 61-69.
9. Почепцов Г. Г. (мол.) Теорія комунікації. К.: Наукова думка, 1996. 175 с.
10. Прилущька А.Є., Корабльова Є.М. Культурологія. Модульний курс: навч. посібник. Х.: Торсінг плюс, 2009. 288 с.
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.